

Wycena niezakończonych umów o długotrwałe usługi

Prawidłowa wycena oraz prezentacja długotrwałych umów o usługi w sprawozdaniu finansowym rodzi wiele problemów i wymaga współpracy wielu osób pełniących funkcje kierownicze w danej jednostce, także ze służbami finansowo – księgowymi. Wynika to przede wszystkim z tego, że prawidłowa wycena wymaga często specjalistycznej wiedzy, której nie posiadają osoby odpowiedzialne za prowadzenie ksiąg rachunkowych, a która jest niezbędna w celu określenia stopnia zaawansowania realizowanego zlecenia, racjonalnej oceny wiarygodności przyjętych założeń do budżetu, a także zidentyfikowania i skwantyfikowania ewentualnego ryzyka związane z danym kontraktem, w szczególności przy realizacji usług budowlanych. Umowy długoterminowe rozpoczynają i kończą się w różnych okresach sprawozdawczych. W związku z tym głównym problemem rachunkowym w tego rodzaju umowach jest prawidłowy sposób przypisania przychodów oraz odpowiadających im kosztów do poszczególnych okresów obrachunkowych. Wiarygodne rozliczenie kontraktów długoterminowych wpływa więc na rzetelne i jasne przedstawienie sytuacji finansowej i majątkowej podmiotu, a przede wszystkim wyniku finansowego danego okresu.

Do przykładów długotrwałych umów należy zaliczyć przede wszystkim umowy o usługi budowlane (m.in. budowa budynków, statków czy linii kolejowych, ale także rozbiórka budynków czy ich remonty), ale także m.in. umowy o usługi zaprojektowania systemu informatycznego, umowy o tłumaczenie książek czy umowy o prace geologiczne lub naukowo-badawcze.

Uregulowania dotyczące kontraktów długoterminowych zawarte są w ustawie o rachunkowości (UOR) oraz w Krajowym Standardzie Rachunkowości nr 3 (KSR 3), a także w Międzynarodowym Standardzie Rachunkowości nr 11 (MSR 11).

Zgodnie z polskimi regulacjami (KSR 3), przez długoterminowe umowy o usługi należy rozumieć takie umowy, które trwają ponad pół roku i są istotnie zaawansowane na dzień bilansowy. Jednocześnie w standardzie zaznaczono, iż zasady rozliczania umów można stosować do wszystkich niezakończonych umów na dzień bilansowy, jeśli mają one znaczący wpływ na sytuację finansową jednostki, niezależnie od długości okresu ich realizacji.

Podczas rozliczania przychodów i kosztów długoterminowych umów główny problem stanowi odpowiednie przypisanie przychodów i kosztów do poszczególnych okresów sprawozdawczych.

Do przychodów z umów o usługę długotrwałą, oprócz początkowej kwoty zawartej w umowie, zalicza się również kwoty wynikające z późniejszych zmian tych umów, roszczenia oraz premie, o ile ich uzyskanie jest prawdopodobne. Inwestor wraz z wykonawcą mogą zawierać dwojakiemu rodzaju umowy: w cenach stałych lub w wariacie koszt plus, w którym wynagrodzenie za usługę jest

określone jako zwrot kosztów powiększonych o określony procentowo lub kwotowo narzut. Koszty wykonania umów długoterminowych to natomiast koszty bezpośrednio związane z realizowanym kontraktem, a także ogólnie powiązane z działalnością dotyczącą zawartej umowy.

W praktyce możemy mieć do czynienia z sytuacją, gdy wykonujący usługę potrafi wiarygodnie oszacować wynik zawartej umowy lub nie.

Możliwość dokładnego oszacowania wyniku danej umowy długoterminowej jest jednym z ważniejszych warunków, którego spełnienie pozwala na ujęcie zarówno przychodów, jak i kosztów w rachunku zysków i strat okresu sprawozdawczego, odpowiednio do określonego stopnia zaawansowania realizacji kontraktu na dany dzień bilansowy. Z tym, że w sytuacji, gdy przewidywana jest strata na realizowanym kontrakcie, tzn. gdy istnieje prawdopodobieństwo, że koszty związane z realizowaną umową będą wyższe od możliwych do osiągnięcia przychodów, jednostka zobowiązana jest niezwłocznie ująć szacowaną stratę w pełnej wysokości jako koszt danego okresu.

W przypadku braku możliwości wiarygodnego szacunku wyniku w związku z realizacją danej umowy, co może mieć miejsce np. w początkowej fazie realizacji danego projektu, przychody ujmuje się do wysokości poniesionych i możliwych do odzyskania kosztów umowy (rozliczenie za pomocą tzw. metody zysku zerowego). Brak możliwości wiarygodnego oszacowania wyniku na kontrakcie skutkuje również brakiem możliwości prezentacji zysku do momentu zakończenia kontraktu, z kolei przewidywaną stratę należy ująć, podobnie jak przy metodzie stopnia zaawansowania, niezwłocznie w całości, w ciężar kosztów jako rezerwę.

Kierownik Jednostki samodzielnie wybiera metodę ustalania przychodów i kosztów z umowy długoterminowej. Wspomniane wyżej przepisy prawne dopuszczają tu wybór spośród zaproponowanych metod, ale dają także możliwość wyboru spośród innych, bardziej precyzyjnie odzwierciedlających daną sytuację, metod. Wybrana przedmiotem metoda powinna jednak spełniać kryterium możliwie jak najbardziej wiarygodnego odzwierciedlenia stanu rzeczywistego. Zarówno rozwiązania proponowane w MSR 11, UOR oraz KSR 3 wskazują możliwe do wyboru dwie podstawowe metody ustalania przychodów i kosztów (w sytuacji planowego zysku na kontrakcie):

- metoda wyniku zerowego, w której przychody są równe poniesionym kosztom do momentu zakończenia kontraktu,
- metoda stopnia zaawansowania prac, która opiera się na założeniu, iż przychody i koszty są ujmowane w księgach rachunkowych proporcjonalnie do stopnia zaawansowania prac.

Zaawansowanie prac związanych z kontraktem przy zastosowaniu drugiej metody, zgodnie z art. 34a ust. 2 UOR, powinno być wiarygodnie ustalone według wybranej przez jednostkę metody. Podmioty mogą wyznaczać stopień zaawansowania prac poprzez:

- udział kosztów poniesionych na dzień bilansowy w prognozowanych całkowitych kosztach danego projektu,

- liczbę przepracowanych godzin,
- obmiar wykonanych prac,
- lub inną wybraną przez jednostkę metodę, która w sposób rzetelny oddaje rzeczywistość.

Przychód natomiast może być ustalony albo od tzw. „strony wsadu” (jako procentowa relacja do poniesionych kosztów) lub „od strony efektów” (gdzie podstawę szacunku stanowi obmiar wykonanych prac, z tym że korekta może wówczas dotyczyć również kosztów poniesionych w związku z realizacją kontraktu).

Zgodnie z metodą stopnia zaawansowania prac przy zastosowaniu metody „od strony wsadu”, oszacowane przychody i odpowiadające im koszty ujmowane są w rachunku zysków i strat za dany okres. W przypadku nadwyżki przychodów rzeczywiście zafakturowanych nad oszacowanymi, wartość różnicy odnoszona jest na rozliczenia międzyokresowe przychodów, a następnie rozliczana stosownie do ponoszonych kosztów. W przeciwnej sytuacji, gdy mamy do czynienia z nadwyżką oszacowanych przychodów nad zafakturowanymi, różnica odnoszona jest na czynne rozliczenia międzyokresowe w korespondencji z przychodami. Za każdym razem pamiętać jednak należy, aby przewidywaną stratę na kontrakcie należy bezzwłocznie ująć w ciężar kosztów w postaci rezerwy niezależnie od etapu jego zaawansowania.

Przyjętą metodę określania przychodów i kosztów jednostka powinna stosować narastająco, w każdym kolejnym okresie obrachunkowym, w stosunku do bieżących, odpowiednio uaktualnianych szacunków w postaci budżetów przychodów i kosztów.

Ze względu na odmienny w prawie bilansowym i podatkowym moment osiągnięcia przychodów oraz powstania kosztów w związku z realizacją długoterminowych umów o usługi, konieczne jest ustalenie różnic przejściowych z tego tytułu, stanowiących źródło odroczonego podatku dochodowego.

Należy pamiętać także, że w odniesieniu do wszystkich umów o usługi długotrwałe, bez względu na przyjęty sposób ich rozliczania, obowiązuje przestrzeganie zasady ostrożności. Przejawiać się to powinno tym, że na każdy dzień bilansowy należy:

- dokonać weryfikacji poprawności przyjętych założeń (szacunków) co do spodziewanych przychodów i całkowitych kosztów realizacji każdego projektu,
- sprawdzać czy przyjęte metody określania stopnia zaawansowania prac oddają stan rzeczywisty.

Przyjęte przez jednostkę zasady (polityka) rachunkowości powinny zawierać opis wszystkich stosowanych przez podmiot metod pomiaru zaawansowania prac wraz ze wskazaniem kryteriów ich doboru.

Zgodnie z MSR 11, w zakresie ujawnień jednostka jest zobowiązana do wykazania kwoty przychodów za dany okres oraz metody zastosowanej do określania przychodów z umowy i stopnia

zaawansowania prac. Na koniec okresu sprawozdawczego wymagane jest także podanie łącznej kwoty poniesionych kosztów i ujętych zysków, wykazania w bilansie aktywów i pasywów z tytułu różnicy pomiędzy przychodami rzeczywiście zafakturowanymi a ustalonymi, kwotę otrzymanych zaliczek oraz sum zatrzymanych.

Zakres prezentacji i ujawnień określony w KSR 3 jest podobny. Wymaga on wyodrębnienia w bilansie aktywów i pasywów z tytułu niezakończonych umów o usługi oraz ich opisu w informacji dodatkowej. We wprowadzeniu do sprawozdania finansowego konieczne jest zamieszczenie informacji o wszystkich metodach stosowanych do ustalenia przychodów i kosztów z niezakończonych umów o usługi, w tym metody pomiaru stopnia zaawansowania prac. Druga część informacji dodatkowej powinna także zawierać informacje o wysokości przychodów i kosztów ustalonych według zasad KSR 3, przychodach rzeczywiście zafakturowanych i kosztach poniesionych, a także o wysokości ewentualnej rezerwy na straty.

Tematyka długoterminowych umów o usługi rodzi nie tylko wiele problemów w zakresie ich prawidłowego rozliczenia i prezentacji w odpowiednich okresach obrachunkowych, ale także naraża jednostkę na ryzyko błędnego szacunku oraz realności przyjętych założeń do budżetu, które może się pojawiać na każdym etapie realizacji danego projektu, od prac przygotowawczych począwszy, poprzez przetargowe, projektowe, realizację i końcowe rozliczenie. Ryzyko determinowane jest również przyjętą przez jednostkę metodą pomiaru zaawansowania prac na danym kontrakcie, a także możliwościami weryfikacji przekazywanych do działu finansowo-księgowego informacji na ten temat, w szczególności gdy kontrakt realizowany jest poza granicami kraju. Od wyboru tej metody i jej dopasowania do charakteru danej umowy długoterminowej, a także funkcjonowania w tym obszarze odpowiedniej kontroli wewnętrznej, zależy wiarygodność i prawidłowość określenia przychodów i kosztów danego okresu, a tym samym na osiągnięty wynik finansowy.